

— *друга вимога* звучить так: утримуйся від своїх емоцій, від умовиводів, зроблених нашвидкуруч, від примусу цифрових технологій і некритичних тверджень в інтернеті;

— *третья, соціальна, вимога* дискурсу: завжди поважай людську гідність усіх тих, про кого ти говориш або пишеш⁸.

Можна сказати, що саме остання вимога має бути й першою вимогою. Тому що, по-перше, коли йдеться про філософський дискурс, ми повинні поважати учасників цього дискурсу, до того ж він має бути відкритим, неупередженим і позбавленим примусу. Таким чином, ці вимоги є й морально-практичними.

VII. Прагнення істини відповідно до цих вимог є осереддям того, що утворює науковий етос. Згідно з цим етосом, не може бути суперечності між соціогуманітарними і природничими науками, що її роздмухують останнім часом, так само як і звинувачення на адресу соціогуманітарних наук як таких. Класична суперечка між «науками про дух» і «науками про природу» розв'язується тим, що *і соціогуманітарні науки, і природничі, і філософія мають єдиний фундамент в аргументативній практиці*. Цей фундамент, який Кант називав «фактом розуму», а Габермас — «габітусом розуму», є основою і громадського дискурсу. Цей «факт» і цей «габітус» є й моральним фундаментом, на якому тільки й може існувати наука і наша співпраця — співпраця академічних інститутів і вищої школи, а також співпраця науковців і громадянського суспільства задля успішного розвитку нашої країни та нас усіх.

Анатолій Лазаревич

Філософські дослідження в Національній академії наук Білорусі: досягнення, проблеми, перспективи

Академічна філософія — це свого роду фундамент і водночас джерело розвитку філософського знання, якщо останнє розглядати у широкому смисловому контексті та у прив'язці до певного інституційного національно-державного і соціально-культурного простору. Академічну філософію визначають посталі в науці та суспільстві традиції інтелектуальної культури, ця філософія постає як їх берегиня, інструмент розвитку та продовжувач у майбутньому. Академічні філософські дослідження є цінними не тільки своєю фундаментальністю та системністю, але і з точки зору практик організації наукового процесу, нагромадження, відтворення та трансляції і професійного досвіду. За умов сучасного плюралізму думок, нечіткості критеріїв прийняття тієї чи тієї ідеї або теорії, академічна філософська рефлексія з властивим їй методологічним апаратом набуває особливої актуальності та значущості.

---

⁸ Бьолер, Д. (2017). Розмисли щодо нашого осереддя в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз. Переклад з німецької А. Єрмоленка. В: *Філософська думка*, 2, 54.

Філософська наукова установа на пострадянському просторі існує в рамках своєрідного трикутника різноспрямованих сил тяжіння. Це, по-перше, імператив збереження національної академічної філософської школи, з урахуванням характерних для нього способів мислення та поняттєвого апарату. Порівняльно останні втілюють європейський континентальний (а ще точніше, німецький класичний) спосіб філософування, а відповідно, задають формат «класичного» університету або науково-дослідного центру, подібного, наприклад, до знаменитого Франкфуртського інституту соціальних досліджень. Друга сила пов'язана з необхідністю перетворити саму побудову філософського процесу в координації з розв'язанням конкретних завдань соціальної практики, а це завдання не стільки дослідницькі («обгрунтувати», «осмислити»), скільки експертні («оцінити», «дати прогноз»), що, з часткою умовності, можна позначити як англо-американський варіант філософування, для якого характерний спосіб організації за моделлю «фабрики думки». Нарешті, третій аттрактор — завдання підвищення прикладної значущості філософського знання (аж до безпосередньої комерціалізації), яку починають розглядати як найважливіший критерій успішності наукового закладу.

Рівнодіючу цих трьох сил знайти складно, і кожна філософська установа змушена розв'язувати це специфічне завдання на свій копил. Для Республіки Білорусь актуальним є той шлях, що пов'язаний з використанням спадщини філософської думки та евристики актуального філософського знання в інтересах передусім його розвитку, а також методологічного забезпечення процесів соціальної модернізації, вироблення дійових соціально-гуманітарних технологій у царині науки, освіти, патріотичного виховання, соціальної роботи, соціалізації та гуманізації інформаційних та інших новітніх технологій.

Ці та інші завдання знаходять відображення в сучасній стратегії діяльності та розвитку Інституту філософії НАН Білорусі. Цю стратегію торують в особливому «тривимірному просторі». Його виміри — це, по-перше, європейські та світові тенденції актуальних філософських досліджень; по-друге, проблеми соціокультурного розвитку білоруського суспільства, що потребують теоретичного розв'язку; по-третє, пріоритети, пов'язані з підвищенням міждисциплінарної та науково-практичної значущості філософських розвідок. Інше завдання — взаємодія з дослідними установами природничо-наукового та технічного профілю у царині наукової евристики, методології наукового пошуку, синтезу гетерогенних дослідницьких програм і процедур в інтересах конвергентних людиновимірних науково-технологічних ініціатив. Важко не погодитися, зокрема, з В. Гороховим, який відзначає, що бурхливий прогрес конвергентних технологій по-новому порушує багато які старі філософські проблеми і висуває на перший план цілу низку методологічних, соціальних, когнітивних тощо питань, розв'язання яких вимагає високого філософського рівня, тобто це розв'язання належить здійснювати за участі професіоналів у цій галузі. І сама філософія не може існувати без активної взаємодії з наукою, що розвивається. Тому філософи,

особливо філософи науки та техніки, зобов'язані в тісній кооперації та діалозі з ученими-фахівцями осмислювати новопосталі філософські проблеми в науково-технічній царині⁹.

Впродовж останніх десяти років діяльність Інституту філософії НАН Білорусі не тільки має фундаментальний пошуковий характер, але й розгортається у площині розробки комплексу сучасних соціально-гуманітарних технологій — інтелектуального продукту, ґрунтованого на перетворенні філософсько-гуманітарного знання на методологічні орієнтири, рецепти та критерії ефективності практичної соціальної роботи.

Розроблювані Інститутом філософії соціально-гуманітарні технології можна умовно поділити на три класи: дослідницькі, освітні та експертні.

Технології першої групи втілюють у програмах міждисциплінарних досліджень, роботі методологічних семінарів. Обсяговий пласт нашої роботи становить вивчення історико-філософської спадщини Білорусі. Ця робота, що розпочалася з обсягових, але при цьому порівняно часткових досліджень (таких, як видання багатотомника «Історія філософської та суспільно-політичної думки Білорусі»), на сьогодні набула більш стереоскопічного ракурсу, охопила історико-культурну, релігійну та власне наукову спадщину, постала як реконструкція всього комплексу інтелектуальної культури білоруського народу в її історичній динаміці.

Друга група технологій націлена на оновлення змісту та методів філософсько-гуманітарної освіти, а також поширення актуальних філософських і методологічних знань у парадигмі «освіта крізь усе життя». Співробітники інституту розробили чимало навчальних посібників і курсів. За останні два роки при інституті було відкрито три вузівсько-академічні підрозділи, включаючи перспективну кафедру-лабораторію соціально-гуманітарної експертизи у галузі науки та освіти. Під егідою інституту плідно розробляють питання методології наукового пізнання, техніки та психології інновацій.

Нарешті, технології експертної групи реалізують через розвідки у царині забезпечення гуманітарної безпеки, що є затребуваними в університетській практиці, в діяльності низки міністерств і відомств.

Спектр дослідницьких напрямків, що їх реалізує інститут, є доволі широким. Це, по-перше, розробка проблем сучасної теорії пізнання, логіки, методології науки та міждисциплінарних досліджень. Другий напрямок — інтелектуальна та духовна історія Білорусі. Третій пов'язаний зі змістовним розвитком гуманістичних духовно-моральнісних принципів і традицій білоруського народу в інтересах сталого розвитку білоруського суспільства. Четвертий напрямок — філософські проблеми релігійної свідомості та толерантності, вибудови гармонійних та ефективних міжконфесійних стосунків. П'ятий — акту-

---

⁹ Див.: Конвергенция биологических, информационных, нано- и когнитивных технологий: вызов философии. Материалы круглого стола // Вопросы философии. — 2012. — №12. — С.3 — 21.

альні проблеми філософії людини, людиноприродних та соціоприродних відносин. Шостий — розробка механізмів реалізації потенціалу стратегічного партнерства Республіки Білорусь у сучасному глобальному світі. І нарешті — дослідження гуманітарних аспектів постіндустріальної трансформації та становлення інформаційного суспільства.

На закінчення хотілося б відзначити, що сучасний інноваційний розвиток і пов'язана з ним соціальна модернізація у філософсько-гуманітарній площині постає як комплексна програма оновлення всіх структурних компонентів суспільства, яка передбачає системні якісні зміни у науково-технічній та культурно-освітній політиці, в організації виробництва та системи управління, в суспільній свідомості та способі життя людей. Особливе значення у цьому процесі мають два чинники — творчість (новації) та механізм затребуваності і соціалізації її результатів. Для реалізації їхнього потенціалу необхідно сформуванню особливе креативне середовище в суспільстві, задіюючи знання фахівців, потенціал науки та гуманітарної освіти.

У здійсненні цієї модернізаційної стратегії ключове значення матиме нове наукове знання, що в особливий спосіб актуалізує роль фундаментальної науки. Світ майбутнього — це високотехнологічний світ. Реалізовувати порядок денний модернізації у такому світі без розвиненої наукової та гуманітарно-культурної бази просто неможливо. Образно кажучи, на обрії сучасної філософії та гуманітарної науки загалом постає нове грандіозне завдання. Умовно його можна позначити як проект «Нового Просвітництва». Його мета — відродити просвітницькі ідеали попередніх сторіч на ґрунті нового прочитання гуманізму, ідеалу гармонійної креативної особистості, цінностей екологічної свідомості та системно-синергійного погляду на світ, створювати для цього засади — світоглядні, методологічні, моральнісні. У цьому й результується роль філософії, у першу чергу академічної, як носія національної та загальнолюдської культури, посередника у діалозі цивілізацій, держав, генерацій та епох.

Анатолій Конверський

**Співпраця Інституту філософії
імені Г.С. Сковороди НАН України
та філософського факультету Київського
національного університету імені Тараса Шевченка —
основа розвитку вітчизняної філософської
освіти та науки**

Інститут філософії імені Г.С. Сковороди і філософський факультет — це дві інституції, які з моменту свого заснування є націленими на збагачення та розвиток філософської освіти та науки. В часі виникнення Інституту філософії та філософського факультету є розбіжність.

Філософський факультет постав 1834 року, коли в Києві було засновано Імператорський університет св. Володимира, а Інститут філософії був ство-